RESTRÂNGEREA LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII DEMOCRATICE*

RESTRICTING FREEDOM OF EXPRESSION IN CONDITIONS OF THE DEMOCRATIC SOCIETY

GUCEAC Ion,
academician, prof. univ., USM

Summary

This scientific article starts from the importance of freedom of opinion and expression in the conditions of any democratic society. In the author's opinion, this freedom is important not only as a means of self-expression, but also from the point of view of ascertainment of the truth, which can be applied to expose cases of violation of the law by public authorities and combating such cases. At the same time, it is argued that this freedom cannot be absolute, unlimited. In this order of ideas is invoked the need to establish an acceptable balance between private and public interests, limiting claims under reasonable conditions, with integrity and opportunity as one of the main objectives of an effective process of legal regulation of social relations. Ignoring and excluding freedom of expression or restricting it too severely can lead to an indolence of social relations.

Keywords: *freedom of opinion and expression, civil society, democratic society, restriction, absolute freedom, media, admissible criticism, public interest.*

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului" (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, USM.*

Concepțiile despre libertate sunt strâns legate de problema societății civile, care istoricește a fost apreciată ca una cea mai rezonabilă și adecvată organizare a existenței umane. Numeroși cercetători, la diferite etape istorice, s-au străduit să identifice valorile și scopurile alimentate de libertatea de exprimare. În acest sens s-au conturat mai multe opinii, printre care: importanța protejării presei „puternice", care „ponderează puterea guvernului" (prof. V. Blasi); importanța libertății de exprimare ca modalitate de a dezvolta și a reflecta o societate tolerantă (prof. L. C. Bollinger). [8, p. 33]

Pentru societatea civilă, libertatea opiniei și exprimării reprezintă una dintre valorile fundamentale, ori, după cum s-a exprimat profesorul Ion Deleanu, libertatea gândirii sau dreptul persoanei de a avea o opinie proprie și de a o exprima constituie una dintre dimensiunile esențiale ale democratismului autentic. [5, p. 81] Ea se poate manifesta în mod diferit: și ca dreptul la un tratament egal în calitate de om care gândește și se exprimă, și ca dreptul de a fi ascultat în cadrul unor întruniri publice, precum și dreptul de a solicita dări de seamă transparente de la guvernanţă etc.

Totodată, într-o societate democratică, libertatea opiniei și exprimării este importantă nu doar ca mijloc de auto-exprimare, ci și din punctul de vedere al constatării adevărului, care poate fi aplicat pentru a scoate la iveală cazurile de încălcare a legii de către autorităţile publice și combaterea acestora. În condiţiile lipsei informaţiei veridice și complete, este imposibil ca un individ să-și dezvolte o gândire civilă independentă și sentimentul responsabilităţii sociale. Dimpotrivă, acesta se va abține de la expresia personală, simțind frica unei eventuale persecuții pentru disidenţă.

Libertatea opiniei și a exprimării este extrem de importantă pentru manifestarea reală a libertăţii omului. În același timp, această libertate nu poate fi una absolută, nelimitată.

Este cunoscut faptul că drepturile fundamentale sunt drepturi sociale, a căror realizare este posibilă doar prin cooperarea oamenilor, aceasta generând inevitabilitatea anumitor restrângeri ale drepturilor și libertăţilor fundamentale.

De exemplu, profesorul C. Stere, încă la începutul secolului al XX-lea, își punea următoarea întrebare: „În ce formă se poate mărgini libertatea cuvântului?". Bineînțeles, constata acesta, „lupta nu o dă atât pe terenul cuvântului oral, spus în contactul între particulari, deși acolo unde există o mărginire a libertăţii cuvântului, Codul penal este foarte bogat în măsuri contra cuvântului scăpat". În opinia autorului, nu „în această sferă de relaţii intime, particulare, se mărginește libertatea cuvântului, și nu în aceasta se dă lupta pentru libertatea cuvântului". Stere era convins că „manifestări ale opiniei publice", „mărginirea cărora poate mai ales lovi în libertatea conștiinței", sunt situaţiile când cuvântul este adresat prin „tipar sau toate mijloacele care dau reproducerea unui manuscris, litografie, fotografie, zincografie etc.", sau „cuvântul adresat publicului celui mare de la o tribună publică la vreo întrunire, conferinţă".[9, p. 204-205]

Această problemă este cercetată pe larg și în lucrările de specialitate mai

recente.[20 p. 6-10, 11, 7, 15, 10, 19] Prezenta preocupare este firească, deoarece după cum s-a menționat, una dintre tendințele determinante ale evoluției constituționalismului în cadrul unei societăți democratice, situație specifică și pentru Republica Moldova, ține de stabilirea criteriilor constituționale ale eventualelor restrângeri ale drepturilor omului, pornind de la principiile fundamentale ale societății civile.[11, p. 302]

Chiar și cetățenii SUA, care se mândresc cu faptul că ei se bucură de „mai multă libertate de exprimare decât orice alt popor", recunosc că „uneori, exprimarea poate fi interzisă sau pedepsită", Guvernul având prerogativa de a „interzice exprimarea care amenință securitatea națională sau incită la revoltă". Expresia, menționează autorii, poate fi pedepsită după ce a fost difuzată, dacă „atacă reputația sau încalcă intimitatea", excepțiile de la libertatea de exprimare fiind în funcție de „ceea ce se spune, de cine vorbește și de daunele pe care respectivul discurs le produce".[8, p. 32]

În general, restrângerea în exercitarea unui drept poate fi apreciată ca limitarea unui act ilegal care amenință drepturile și libertățile altor participanți la relațiile sociale reglementate de lege, stabilirea limitelor în care subiecții de drept ar trebui să acționeze, toate acestea fiind soldate cu prohibirea anumitor oportunități din activitatea unor persoane.

S-a constatat deja că individul și statul se află într-o permanentă stare de confruntare. Individul, contrar interesului său, este limitat din perspectiva intereselor statului, ultimul fiind protectorul intereselor legale ale altor indivizi și al societății în ansamblu, iar statul, reprezentat prin organele și funcționarii săi, este limitat din perspectiva interesului omului și cetățeanului.

Finalmente, este vorba despre descoperirea unui echilibru acceptabil între interesele private și cele publice, limitând pretențiile cu condițiile rezonabilului, cu integritatea și oportunitatea, ceea ce constituie unul dintre principalele obiective ale unui proces eficient de reglementare juridică a relațiilor sociale.

Din acest punct de vedere, limitele reglementării normative a relațiilor sociale pot fi percepute din mai multe aspecte. Pe de o parte, acest exercițiu este o măsură de ingerință a statului în treburile societății și în sfera intereselor private, iar, pe de altă parte, limitarea posibilelor și stabilirea unor acte comportamentale adecvate, manifestate atât prin acțiuni, cât și prin inacțiuni ale subiecților de drept.

În acest sens, aspectele legate de reglementare de către stat a relațiilor sociale

prin intermediul normelor de drept și autoreglementare socială sunt deosebit de importante. Limitarea sferei de influență a administrației publice în anumite domenii ale societății este de neconceput fără anumite restricții adecvate privind drepturile cetățenilor și ale diverselor forme de asociere ale acestora în vederea protejării și garantării intereselor publice. Pornind de la „socialitatea dreptului", distinsa profesoară universitară, Elena Aramă, afirmă că „drepturi nelimitate nu sunt, altfel ar domni haosul și dezordinea". [2, p. 152]

Libertatea opiniei și a exprimării este unul dintre fundamentele unei societăți democratice, fiind principala condiție pentru dezvoltarea și împlinirea de sine a fiecărui membru al acesteia, omul având posibilitatea să-și îndeplinească menirea în existența sa. Dar după cum am remarcat deja, această libertate nu poate fi absolută, nelimitată. În opinia profesorului I. Muraru, „o libertate absolută se transformă în contrariul său", din care motive și libertatea exprimării este „supusă unor coordonate juridice".[17, p. 98]

Pentru prima dată criterii clare de restricționare a libertății de exprimare au fost enunțate în Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789, potrivit căreia: „Comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul din drepturile cele mai de preț ale omului; orice cetățean poate deci să vorbească, să scrie și să tipărească liber, în afara cazurilor prevăzute prin lege, în care va trebui să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăți." [26] Astăzi Convenția Europeană (art. 2) stabilește faptul că exercitarea libertății de exprimare comportă îndatoriri și responsabilități și poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare … Așadar, existența unor limitări în raport cu acest drept „este consacrată, pentru a se preîntâmpina abuzul în exercițiul libertății de exprimare". [17, p. 100]

Încă Aristotel afirma că omul este un „viețuitor politic, mai degrabă decât orice albină și orice ființă gregară".[1, p. 37] Natura nu creează nimic întâmplător, însă dintre toate vietățile doar omul are limbaj, constata Aristotel. În timp ce glasul este un semn al „plăcerii și al durerii și aparține și altor viețuitoare". Limbajul, în opinia lui Aristotel, servește exprimării „utilului și dăunătorului, precum și dreptății și nedreptății".[1, p. 37]

Cuvântul, ca instrument principal al comunicării interumane, poate influența conștiința oamenilor, forma comportamentul lor, abuzul verbal fiind în stare să genereze destabilizarea situației, tulburarea păcii și liniștii publice. El poate crea și distruge, poate îndemna la progresul social și poate încuraja

violența, poate îmbogăți lumea interioară a omului și este în stare să umilească demnitatea persoanei. Din aceste considerente, se consideră, pe bună dreptate, că libertatea de exprimare „trebuie să lase loc intereselor personale și sociale, așa cum securitatea națională sau liniștea publică".[8, p. 38]

Aceste circumstanțe, și nu doar, determină obiectiv necesitatea anumitor restricții morale si juridice referitoare la exercitarea libertății opiniei și a exprimării.

Motivele restrângerii drepturilor și libertăților fundamentale sunt reflectate în majoritatea izvoarelor internaționale în domeniul drepturilor omului. De exemplu, în Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 29 alin. 2)[7], astfel de motiv este asigurarea recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți oameni în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică. În Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 4), [18] restricțiile pot fi aplicate în cazul când un pericol public excepțional amenință existența națiunii și este proclamat printr-un act oficial, cu condiția ca aceste măsuri să nu fie incompatibile cu dreptul internațional și ca din ele să nu rezulte o discriminare întemeiată exclusiv pe rasă, culoare, sex, limbă, religie sau origine socială. În conformitate cu art. 12, 18, 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, restricțiile acestor drepturi pot fi aplicate numai dacă ele sunt prevăzute de lege, necesare pentru a ocroti securitatea națională, ordinea publică, sănătatea ori moralitatea publică sau drepturile și libertățile altora și sunt compatibile cu celelalte drepturi recunoscute în acest pact.

Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [4] extinde scopurile restrângerii acestor drepturi. În conformitate cu acest document, restrângerile sunt introduse pentru asigurarea securității naționale, siguranței publice, bunăstării economice a țării, apărării ordinii și prevenirii faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei populației (art. 8, 9); asigurarea integrității teritoriale, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a stopa divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești (art. 10). În Principiile de la Siracuza privind interpretarea restrângerilor și abaterilor de la dispozițiile Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, sunt stipulate dispoziții despre posibilele limite ale restrângerilor. Astfel, art. 6 din documentul menționat prevede că „niciun fel de restrângeri nu pot fi aplicate în alt scop decât cel pentru care au fost introduse", adică însuși scopul urmărit de aceste restrângeri reprezintă

limita lor. La limitele de acest gen se referă și compatibilitatea restrângerii cu alte drepturi, probleme ale securității naționale. Așadar, Principiile de la Siracuza, într-adevăr, indică unele limite ale restrângerii, dar ele rămân totuși într-un anumit fel neclare, confuzia formulării dispozițiilor fiind evidentă. [21]

Restricții de acest gen sunt consacrate și în legislația națională. De exemplu, Constituția Republicii Moldova (art. 32) dispune interzicerea și pedepsirea prin lege a contestării și defăimării statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.

Legea cu privire la libertatea de exprimare stabilește faptul că exercitarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și morala, reputația sau drepturile altora, pentru a stopa divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. Legislatorul național a mai dispus că restrângerea acestei ibertăți se admite doar pentru protejarea intereselor legitime menționate *supra* și doar în cazul în care restrângerea este proporțională cu situația care a determinat-o, respectându-se echilibrul just dintre interesul protejat și libertatea de exprimare, precum și libertatea publicului de a fi informat.[13] Și Legea presei (art. 4) admite limitări de publicitate a materialelor și informației, în calitate de măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea crimei, ocrotirea sănătății, protecția moralei, protecția reputației sau apărarea drepturilor altora, pentru a stopa divulgarea unor informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare.[14]

În literatura de specialitate este recunoscut faptul că libertatea de exprimare nu este un drept absolut [12, p. 55] și nu poate fi exercitat „dincolo de orice limite".[3, p. 763] Aceste limite, după cum am semnalat, sunt prevăzute în textul Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care (art. 10, par. 2) a stabilit că exercitarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare.

În tentativa de conturare legislativă a cadrului în care trebuie exercitată libertatea de exprimare, problema centrală ține de stabilirea și respectarea

proporționalității eventualelor restricții. Identificarea unui echilibru între valorile libertății de exprimare și menținerea încrederii societății și a respectului față de autoritățile publice nu este o sarcină ușoară, deoarece validitatea restricționării libertății de exprimare este influențată de mai mulți factori.

În calitate de ecorșeu poate servi experiența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO). Pe parcursul activității sale, această instanță s-a confruntat în mod repetat cu necesitatea de a evalua admisibilitatea restricțiilor privind libertatea de exprimare prin prisma garanțiilor juridice consacrate în articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Astfel, în Cauza von Hannover împotriva Germaniei, recunoscând faptul că libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, una dintre condițiile primordiale ale evoluției sale și ale dezvoltării fiecărei persoane, Curtea a constatat: „Libertatea de exprimare este însoțită de excepții care necesită totuși o interpretare strictă, iar necesitatea de a o restrânge trebuie stabilită în mod convingător". [24]

Libertatea de exprimare nu este doar o oportunitate garantată de stat de a-și exprima liber opiniile cu privire la o varietate de aspecte ale vieții sociale în formă verbală, scrisă sau prin orice alt mijloc admisibil, ci și o condiție a eficacității controlului social asupra acțiunilor puterii publice. De aici rezultă sarcina autorităților publice de a trata orice cetățean nu ca un obiect al activității de stat, ci ca un subiect egal, care poate disputa cu statul în persoana oricărui dintre organele sale.

Cu regret, o asemenea abordare nu este acceptată de unii funcționari. De exemplu, în cadrul unei ședințe a Consiliului Audiovizualului, organizată cu prilejul examinării unui subiect privind o emisiune TV, în care a fost criticată conducerea Academiei de Științe a Moldovei, unul dintre membrii Consiliului a declarat: „Nu trebuie să aducem acuzații instituțiilor statului, ne place - nu ne place instituția statului …". [27]

Este regretabilă o asemenea interpretare a libertății de exprimare în condițiile unui stat de drept și democratic precum se declară Republica Moldova, în situația în care, începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, în cadrul mai multor sisteme de drept poate fi identificată cu claritate tendința de a extinde limitele admisibile pentru a critica autoritățile publice, ceea ce, la rândul său, se datorează unei reevaluări a rolului care îi revine libertății de exprimare într-o societate democratică în menținerea pluralismului și toleranței.

În situația în care drepturile fundamentale ale cetățenilor, care sunt

manifestări ale libertății sociale și politice a individului, fac parte din sistemul instituțiilor democratice care contribuie la identificarea și modelarea voinței și intereselor cetățenilor Republicii Moldova în cadrul dialogului constructiv dintre societatea civilă și puterea publică, libertatea de exprimare, împreună cu alte instituții, limitează autoritățile să se eschiveze de la critici și control.

Declarațiile negative împotriva autorităților publice pot fi provocate de insatisfacția cetățenilor și dezacordul acestora față de unele decizii luate de autorități, cu acțiunile (inacțiunile) sau cu politica de stat în general, la care aceștia au tot dreptul.

Stabilirea unor standarde, fundamentate pe dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, implică motive temeinice pentru a asigura un echilibru între „necesitatea de a proteja reputația reclamanților și standardul Convenției, care reclamă motive foarte puternice pentru justificarea restricțiilor asupra dezbaterilor privind întrebările de interes public". [22]

În context, trebuie subliniat faptul că atât jurisprudența națională, cât și cea internațională se bazează pe o abordare care implică admisibilitatea și oportunitatea unor critici mai mult sau mai puțin aspre la adresa funcționarilor publici, a persoanelor publice și a unor activiști sociali. Criticile adresate funcționarilor (politicienilor), în raport cu acțiunile și convingerile lor, inclusiv prin intermediul mass-media, nu trebuie percepute ca o acțiune care are drept scop denigrarea, deoarece limitele criticilor admisibile în raport cu acestea sunt mai mari pentru funcționari/politicieni decât pentru persoane fizice.

Limitele criticilor admisibile la adresa guvernanților trebuie să fie mai extinse decât cele adresate unei persoane ordinare sau chiar unui politician. În cadrul unui regim democratic, acțiunea și inacțiunea guvernului trebuie să se afle în centrul atenției nu numai a puterii legislative și judecătorești, dar și a opiniei publice.

Anume aceasta este poziția Curții Europene a Drepturilor Omului, care susține că, spre deosebire de indivizi, politicienii își deschid în mod inevitabil și cu bună știință fiecare cuvânt și acțiune pentru un control minuțios din partea jurnaliștilor și a publicului larg și, prin urmare, trebuie să demonstreze un grad mai mare de toleranță. Limitele criticii acceptabile în raport cu politicienii ca atare sunt mai extinse decât în raport cu o persoană privată. Spre deosebire de acesta din urmă, primul trebuie să arate, de asemenea, un grad mai mare de toleranță față de atenția atentă a jurnaliștilor și a întregii societăți, față de fiecare

cuvânt și acțiune a sa. Curtea este convinsă că paragraful 2 al articolului 10 din Convenție permite protecția reputației tuturor, adică se aplică politicienilor, chiar și atunci când aceștia nu fac parte din calitatea lor personală; dar, în astfel de cazuri, contrabalansul unei astfel de protecții este interesul publicului în discuția deschisă a problemelor politice. [23] În opinia Curții, libertatea presei conferă societății unul dintre cele mai sofisticate instrumente pentru a studia și a percepe ideile și pozițiile liderilor politici. Curtea a stabilit că articolul 10 al Convenției protejează dreptul jurnaliștilor de a divulga informații cu privire la aspecte de interes general, cu condiția ca aceștia să acționeze cu bună-credință și pe o bază de fapt exactă și să furnizeze informații „fiabile și precise" în conformitate cu etica jurnalismului. Potrivit Convenției, libertatea de exprimare presupune „îndatoriri și responsabilități", care se aplică și mass-media chiar și în ceea ce privește problemele de interes public deosebit. Mai mult, aceste „îndatoriri și responsabilități" sunt susceptibile de a-și asuma semnificația atunci când există o problemă de a ataca reputația unei persoane numite și de a încălca „drepturile altora". Prin urmare, sunt necesare motive speciale înainte ca mass-media să poată fi scutită de obligația lor obișnuită de a verifica declarațiile de fapt, care sunt defăimătoare pentru persoanele private. Existența unor astfel de motive depinde în special de natura și gradul defăimării în cauză și de măsura în care mass-media își poate considera în mod rezonabil sursele ca fiind de încredere în ceea ce privește acuzațiile.

Curtea reiterează faptul că, în temeiul articolului 10 din Convenție, există puține posibilități de restricționare a discursului politic sau dezbateri cu privire la chestiuni de interes public. Mai mult decât atât, deși nu putem declara că funcționarii publici, cu bună știință, se deschid la un control atent al fiecărui cuvânt și faptă în măsura în care o fac politicienii, funcționarii publici care acționează în calitate oficială sunt, la fel ca politicienii, supuși unor limite mai largi de critici acceptabile decât cele private persoane fizice. [25]

Prin dezvoltarea și detalierea pozițiilor sale juridice, Curtea Europeană a Drepturilor Omului încurajează faptul ca limitele criticilor admisibile la adresa guvernului să fie mai extinse decât cele adresate unei persoane private sau chiar unei figuri politice.

Perorând pe această linie, putem afirma că interpretările contemporane ale libertății de exprimare se bazează pe trei postulate.

În primul rând, fiecare persoană, în virtutea autonomiei sale, are dreptul la propria opinie și la libertatea de exprimare.

În al doilea rând, orice persoană are dreptul de a cunoaște punctul de vedere al celorlalți, ceea ce implică un spațiu de comunicare lipsit de interferențe din partea statului sau a altor persoane, care servește drept sursă pentru a obține informații despre procesele sociale și prin intermediul căruia are loc schimbul de opinii în orice societate democratică. Consecința logică a acestui postulat este diversitatea punctelor de vedere, pluralismul, toleranța față de opiniile altor indivizi, toleranța față de declarațiile minciunoase, șocante și chiar scandaloase și provocatoare.

În al treilea rând, libertatea de exprimare nu este un drept absolut și poate fi limitată în interesul public, dar numai în cazul în care există un interes public substanțial și proporțional restricțiilor impuse care nu ar trebui să pună în pericol însăși esența libertății de exprimare. În același timp, efectul pozitiv al protejării interesului public ar trebui să prevaleze asupra posibilelor consecințe negative ale unei astfel de restricții.

Evaluată în raport cu puterea publică, libertatea de exprimare însumează o deoebită importanță politică. Puterea, fie că este vorba de cea legislativă, fie executivă sau judiciară, nu este în măsură să se controleze în mod eficient și să protejeze cetățenii de posibile abuzuri în lipsa unor măsuri de temperare. Fiind una dintre aceste măsuri, libertatea de exprimare are cea mai mare importanță, deoarece mobilizează controlul societății asupra activității autorităților publice. În plus, această libertate impulsionează dezbaterile ample ale problemelor cu care se confruntă societatea, schimbul de opinii și identificarea celor mai adecvate și eficiente soluții. Lipsa libertății de exprimare sau restricția prea severă a acesteia cauzează o indolență a relațiilor sociale.

Dar acest lucru nu înseamnă că criticile la adresa guvernării nu pot fi supuse niciunei restricții. Exercitarea normală a funcțiilor publice necesită protecție împotriva formelor extreme de exprimare, care subminează încrederea societății și legitimitatea puterii.

Astfel, prevederile constituționale privind libertatea exprimării presupun atât exercitarea fără impedimente a acestei libertăți de către fiecare, crearea de către stat a mecanismelor legale și instituționale, precum și combaterea decisivă a oricăror forme de abuz cu această libertate.

Referințe bibliografice

1. Aristotel, *Politica*, București, Editura IRI, 2001, p. 37.

2. Aramă E. Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului.

Chișinău, CEP USM, 2009, p. 152.

3. Bîrsan C. Convenţa europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi şi libertăţi. Bucureşti, ALL Beck, 2005, p. 763.

4. *Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, nr. 1950 din 04.11.1950.* Tratate internaţionale nr. 1 din 30.12.1998.

5. Deleanu I. Drept constituţional şi instituţii politice, Bucureşti: Europa Nova, 1996, p. 81.

6. Deleanu I. *Instituţii şi proceduri constituţionale.* Bucureşti, 2006.

7. *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*, Tratate internaţionale, volumul I, Chişinău, 1998.

8. Middleton K.R. Trager, B.F. Chamberlin. *Legislaţia comunicării publice*, Iaşi, Polirom, 2002, p. 33.

9. Stere C. *Curs de drept constituţional*, *op. cit*., p. 204-205.

10. Guceac I. *Curs elementar de drept constituţional. Vol. II*. Chişinău, 2004;

11. Guceac I. *Constituţia la răscruce de milenii*. Chişinău, Tipografia Centrală, 2013, p. 302.

12. Kratocchvil J. Libertata de exprimare. În: Convenţia europeană a drepturilor omului ca parte integrantă a metodologiei judiciare – motivarea hotărârilor. Bucureşti, 2016, p. 55.

13. Lege, nr. 64 din 23-04-2010, cu privire la libertatea de exprimare**.** Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 117-118 din 09-07-2010.

14. Legea presei nr. 243 din 26.10.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 2 din 12.01.1995.

15. Mazilu D. *Drepturile omului.* Bucureşti, 2003.

16. Middleton K.R., R. Trager, B.F. Chamberlin. *Legislaţia comunicării publice*, Iaşi, Polirom, 2002, p. 38.

17. Muraru I. *Protecţia constituţională a libertăţilor de opinie*. Bucureşti, Lumina Lex, 1999, p. 98.

18. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, nr. 1966 din

16.12.1966. Tratate internaționale nr. 1 din 30.12.1998.

19. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. Москва,2001.

20. Гучак И. Конституционные основы научного творчества в Республике Молдова. În: Право и политология, nr. 17, Chișinău, 2011, p. 6-10;

21. Сиракузские принципы толкования ограничений и отступленийот положений Международного пакта о гражданских и политических правах. În: Вестник МГУ. Серия 11 „Право", 1992, № 4.

Resurse Web:

22. Case of Reznik v. Russia. https://hudoc.echr.coe.int/fre# {%22itemid%22: [%22001-118040%22, accesat la 18.09.2020.

23. Cauza Lingens contra Austria. https://lege5.ro/Gratuit/ge3tkmrqgyya/hotararea-privind-cauza-lingens-contra-austria-hotararea-curtii-din-8-iulie-1986, accesat la 10/12/2021.

24. Cauza Von Hannover împotriva Germaniei (nr. 2). Strasbourg,7 februarie 2012.http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Von-Hannover-impotriva-Germaniei-Nr-2.pdf, accesat la 25.08. 2020.

25. Case of Dyundin v. Russia. http://echr.ketse.com/doc/37406.03-en-20081014/view/, accesat la 23.09.2021.

26. Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului. https://ro.qaz.wiki/wiki/Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen., accesat la 12/09/2020.

27. Declarații scandaloase Consiliului Audiovizualului…, https://primelestiri.md/ro/declaratii-scandaloase-consiliului-audiovizualului.